

Dóra Bobory, *The Sword and the Crucible: Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009, 252 s.

Sercan PEKTAŞ
(İstanbul Üniversitesi)

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa tarihçiliği ve tarih yazımında gözle görülür bir kırılma yaşandı. Önceleri imparatorluklar, devletler ve ekseriyetle önemli siyasi figürler ve siyasal olaylar etrafında faaliyet gösteren Avrupa tarihçiliği, 1950'li yıllardan sonra araştırma ve yazma alanlarına sıradan bireylerin ve toplumun siyasi olmayan tarihini de ekleyerek gelişme ve genişleme gösterdi. Bu durumun doğal bir sonucu olarak mikro tarih çalışmaları bilhassa İtalya ve Fransa'da önemli örneklerini verdi. Böylece tarihin konusu yalnızca devletler, imparatorluklar, krallar veya sultanlar olmaktan çıkarak, toplumun daha alt tabakalarına mensup kişi ve grupların kolektif ve bireysel faaliyetleri de tarih yazıcılığının gündemine girdi. Tarih yazıcılığındaki bu önemli gelişme günümüze gelene kadar çeşitlenerek devam etti. Bugün tarihçiler tarafından, tarihsel olarak ve kaynaklar çerçevesinde ele alınamayacak konu kalmamıştır. Öyle ki, düşüncelerin ve nesnelere tarihi bile incelenmeye, yazılmaya ve okunmaya başlanmıştır. Dóra Bobory'nin bu çalışması, 16. yüzyılda Macaristan topraklarında hüküm süren soylu bir ailenin üyesi olan Kont Boldizsár Batthyány'nin bireysel hayatına ışık tutmaktadır. Konu itibarıyla incelenen kişi her ne kadar soylu ve Macaristan iç siyasetinin önemli bir figürü olarak karşımızda dursa da, yazar, Boldizsár Batthyány'nin hayatını siyasi kariyeri üzerinden değil, dönemin moda bilimsel faaliyetleriyle ilgilenen meraklı bir entelektüelin bireysel gelişimi ve ait olduğu gayri resmi entelektüel çevresi üzerinden inceliyor. Bu yönüyle bir mikro tarih çalışması **özelliği gösteren kitap, biyografi türünde kaleme alınmakla birlikte, kaynakların yetersizliği sebebiyle kronolojik biyografiden ziyade tematik biyografi hüviyetine sahiptir.**

Dört ana bölüm, bir epilog, Boldizsár'ın mensup olduğu Batthyány ailesinin soy ağacı ve ilgili dört ana bölüm altında anlatılan olayların kronolojik bir listesinden müteşekkil olan eserin ana kaynağını günümüzde Macaristan Ulusal Arşivi'nde bulunan, Kont Boldizsár Batthyány'nin ilk gençlik yılları ile ölümüne yakın bir süreye gelene kadarki zaman dilimini kapsayan beş yüz adet mektup oluşturmaktadır. Eserin tematik biyografi özelliği sergilemesinin en önemli sebebi, ilgili mektupların önemli bir miktarının İkinci Dünya Savaşı yıllarında zarar görmesinden mütevellit kronolojik bir anlatı izlemeye imkân tanılamamasıdır. Yalnızca birinci bölümde Kont Boldizsár Batthyány'nin ilk gençlik yıllarından yetişkinlik dönemine kadar geçen sürenin kronolojik gelişimi aktarılmaktadır. Geri kalan üç bölümde dönemin başta gelen entelektüel uğraşları olan ve yazarın "natural philosophy" olarak bahsettiği simya, tıp, botanik ve kitap koleksiyonculuğu alanlarında Kont'un gösterdiği faaliyetler ekseninde bir anlatı sergilenmektedir.

Birinci bölümde 16. yüzyılda Macaristan topraklarının yaşadığı siyasi istikrarsızlık ve askeri tehditlerden bahsedilirken Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemeci siyasetine de değinilmektedir. 1526 yılındaki Mohaç Meydan Muharebesi ve ilerleyen otuz yıl içinde Budin'in Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinin Macar topraklarında yarattığı infial

ve daha sonra Habsburg hanedanı egemenliği altındaki çalkantılı iç siyasete dikkat çekilerek bir siyasi tarih panoraması çizilmektedir. Bunun yanında 16. yüzyılda Macar topraklarından geçen seyyahların kaleme aldıkları eserlerde yer verdikleri ve ekseriyetle “kaba” ve “barbar” olarak nitelendirilen Macaristan ve Macar insanı tasvirlerine değinilerek 16. yüzyıl Macaristan imgesi seyahatnameler bağlamında yansıtılmaktadır. Bu iki genel anlatı, 1542 yılında doğan Boldizsár Batthyány'nin ne derecede talihsiz bir tarihsel süreçte hayata geldiğini vurgulamak, ancak bu sıkıntılı yılların yine de Macar topraklarından Boldizsár Batthyány gibi bir entelektüelin çıkmasını engellemediğini göstermek için verilmektedir. Yazar bu bölümde mektuplar üzerinden Boldizsár Batthyány'nin kesin olmayan doğum tarihini belirlemeye çalışmakla birlikte amcası Ferenc'in desteği ile aldığı ilk eğitime ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerine yaptığı seyahatlere de dikkat çekiyor.

Süvari eğitimi almak için Fransız sarayına gönderildiği yıllar Boldizsár Batthyány'nin entelektüel hayatını derinden etkileyecek yıllar olarak dikkat çekmektedir. 16. yüzyılın ikinci yarında Paris'in, Avrupa'nın farklı şehirlerinden gelen entelektüellerin buluşma yeri konumunda olması ve matbaanın aktif olarak faaliyet göstermesi Boldizsár Batthyány'nin simya, botanik ve kitap koleksiyonculuğu alanlarına ilgi duymasının temel sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yaptığı yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Batthyány'nin sürekli kitap satın alarak devrin önemli entelektüelleriyle tanıştığı anlaşılmaktadır. Özellikle Protestan entelektüellerin kendisini etkilediğini ve bu sayede Protestanlık itikadına yaklaştığını hatta benimsediğini görmekteyiz. Bu dönemde Almanca, Latince, Fransızca, Hırvatça, İtalyanca ve İspanyolca öğrenerek kendisini geliştirdiği yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır.

İkinci bölümde Boldizsár Batthyány'nin günümüze sadece bir bölümü ulaşılabilmiş olan kütüphanesi üzerinden 16. yüzyılda bir entelektüelin ilgi duyduğu konularla ilgili yazma ve basma kitapları toplama çabasına dikkat çekilmiştir. Uzun yıllar boyunca tahrif edilmesinden dolayı üzerine yapısal bir çalışma yapılması pek mümkün olmasa da, Kont Boldizsár Batthyány'nin kütüphanesinde bulunan kitaplar genellikle iki kategoride sınıflandırılmaktadır. “Catholic” olarak tanımlanan ilk bölümde Katolik Hıristiyan öğretisi ve Protestanlık üzerine kitaplar bulunmakla birlikte “Heretic” olarak tanımlanan ikinci kısımda dönemin gözde entelektüel uğraşları olan botanik, simya ve tıp üzerine kitaplar bulunmaktadır. Erken modern dönemde bir entelektüelin sahip olduğu kitapların o kişinin bilinçli tercihlerini ve dünya görüşünü de temsil ettiğini ve bu kitapların yalnızca okunmak için değil, belli bir düşünceyi ifade etmek ve bunu sergilemek için de satın alındığına dikkat çeken yazar, simya, botanik ve tıp üzerine olan kitapların yazarları üzerinden Kont Boldizsár Batthyány'nin Protestan entelektüellerin sahip olduğu dünya görüşünü desteklediğini ortaya koymaktadır. Örneğin, dönemin tıp alanındaki en önemli isimlerinden biri olan Paracelsus'un fikirleri geleneksel Galen tıbbının önermelerine karşı çıkmaktaydı. Kont Boldizsár Batthyány'nin de Paracelsus'un fikirlerini benimsediği hem pek çok kitabının nüshasına sahip olması, hem de arkadaşlarıyla yaptığı yazışmalardan anlaşılmaktadır. 16. yüzyıl soylu entelektüellerin kütüphaneler-

rinde bol miktarda simya ve tıp üzerine kitap bulunması bu kişilerin kendilerini anlama ve dünya üzerinde konumlandırma uğraşında yeni bir akımın var olduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Üçüncü bölümde Kont Boldizsár Batthyány'nin sahip olduğu kitapların ve yoğun okuma faaliyetlerinin pratik sonuçları üzerinde durulmaktadır. Simya deneylerini gerçekleştirebilmek için gerekli olan hammadde ve malzemeleri temin amacıyla yaptığı yazışmalar vasıtasıyla, öğrendiklerini deneyimlemek konusunda son derece cesur bir entelektüelin çabalarına tanık oluyoruz. Bununla birlikte çeşitli rahatsızlık ve hastalıklara karşı bitkisel ilaç reçetelerinin, Kont Boldizsár Batthyány'nin yazdığı ve ona yazılan mektuplarda sıkça yer alması dönemin entelektüel çevrelerinin başlıca ilgi alanlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Dördüncü bölümde Kont Boldizsár Batthyány'nin botanik bilimine olan ilgisi ve dönemin önemli botanikçilerinden biri olan Carolus Clusius ile yakın dostluğu konu edilmektedir. Mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla birbirine büyük saygı duyan bu iki kişi Macaristan'daki botanik çalışmalarına önemli katkılar sağlamıştır. Kont Boldizsár Batthyány'nin, çektiği maddi sıkıntılar esnasında Carolus Clusius'a yardım eli uzatması aynı zamanda iki dost arasındaki patronaj ilişkisine de ışık tutmaktadır.

16. yüzyılda Macaristan'da bilhassa meyve yetiştiriciliğinin yerel yöneticiler tarafından büyük destek gördüğü ve bu desteğin ilerleyen süreçte nadir bitkiler ve çiçeklerin yetiştiriciliğine kadar uzandığı belirtilmektedir. Kont Batthyány'nin kendi bahçesinde yetiştireceği bitkiler için sürekli Carolus Clusius'a danışması ve tavsiyelerini alması meseleye ne kadar önem atfettiğinin önemli örneklerinden birisidir. Hatta Kont Boldizsár Batthyány'nin bir Türk esiri serbest bıraktığını ancak bir gün Macaristan'a gelirse, Macaristan'da bulunmayan ancak İstanbul'da çokça bulunduğunu söylediği sümbül çiçeğini kendisine getireceği konusunda bu esirden söz aldığını, Carolus Clusius ile yaptığı yazışmalardan öğrenmekteyiz. Bu küçük anekdot Kont Boldizsár Batthyány'nin nadir bitkileri elde etme hevesinin en önemli örneklerinden birisidir.

Sonuç olarak Dóra Bobory'nin, Kont Boldizsár Batthyány üzerine yaptığı bu biyografi çalışması, okumaya sıkça alışık olduğumuz kronolojik ve siyasi olaylar çerçevesinde yazılan biyografi çalışmalarından hayli uzak bir yerde durmaktadır. Unutulmamalıdır ki, Kont Boldizsár Batthyány yalnızca dönemin entelektüel faaliyetleriyle meşgul olan soylu bir Macar asilzadesi değildir. Aynı zamanda hatırı sayılır büyüklükte toprağı elinde bulunduran ve gerektiğinde askeri kimliğiyle savaşa katılan bir şahsiyettir. Elinde bulundurduğu toprakların, Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'daki sınırlarıyla paralellik gösterdiği gerçeği de bu anlatıya dahil edildiğinde, Kont Boldizsár Batthyány'nin zor siyasi şartlar altında gösterdiği kültürel ve bilimsel faaliyetler, tarihten didaktik bir sonuç çıkarmak isteğinde olan okuyuculara daha da anlamlı gelecektir. Dóra Bobory'nin okuması son derece keyifli ve bilgilendirici bu çalışmasının, biyografi çalışmalarına ilgi duyan okuyucular ve araştırmacılar için hem metodolojik hem de tematik açıdan faydalar sağlayacağı kanısındayım.